

Historien om ...torpet Spjutsund

©Copyright Mauritz Henriksson 2010

Spjutsund skiljer ön Långgarn från övriga Gålö. Sundet har gett torpet sitt namn, som sedan början av 1860-talet ligger på Långgarn. Innan dess låg det på Lilla Långgarn. Hur länge torpet har funnits vet jag inte, men det finns med i de tidi-gaste mantalslängderna (mtl).

De tidigaste mtl, jag med säkerhet kan tyda namnen i, är från 1690. Då hette innevånaren Daniel, inget efternamn angivet. 1691 finns Daniel med ett efternamn, som kan vara Hansson, och en markering i kolumnen för

hustru. 1692 hade Daniel både hustru och ett barn. Barn markerades inte förrän de var 16-17 år. År 1693 var det bara Daniel och hustrun kvar. Barnet hade kanske flyttat därifrån? Det gjorde även Daniel och hans fru.

Åren 1694-95-96 hette innevånaren Bengt. Det står anmärkningen "ogift". I vigselboken finner jag att "*Bengt Olofsson i Spjutsund med Karin Danielsdotter*" gifte sig den 19 februari 1700 . Den 12 juli samma år fick "*Bengt i Spjutsund sonen Olof, moder Karin*".

Bland faddrarna kan jag se "*Jacob och Anna i Sunnansund*". Bengt Olofsson står skriven på Spjutsund åren 1701 och 1702. Sedan är han borta därifrån.

I dödboken 1704 läser jag "*1:a adventssön-dagen, Olof Samuelssons son Samuel i Spjutsund, 7 år*". Några månader senare, den 26 februari 1705, avled "*Olof Samuelssons hustru Margareta i Spjutsund, 35 år*". Det är också sista året Olof Samuelsson fanns på torpet.

Därefter är det glest med bevarade mtl. I födelseboken kan jag läsa att den 17 december 1708 fick någon som kanske hette "Ericsson" (?) i Spjutsund en dotter som döptes till Brita. Modern hette Malin. 1710 är närmaste mtl, men där är namnet på innevånaren oläsligt.

Nästa mtl är 1715. Där står Johan Jacobsson med hustru. Mtl 1717 och 1718 är brandskadade. 1721 står det Johan, men det är bara hustrun som är markerad i kolumnen. 1723 står det "*Johans änka*" med tillägget "*fattig*". Jag kan inte finna Johan i dödboken. Men han kanske inte begravdes av kyrkans representant. Då noterades man inte i dödboken. Det heter ju "död och begravnings-bok".

I vigselboken 1723 finner jag att den 20 oktober gifte sig "*Jöns, skräddarson i Spjutsund, med Kjerstin Carlsdotter*". Var det Johan Jacobsson som varit skräddare? Eller var det nya innevånare?

Sedan är det åter glest mellan mtl. 1736 står namnet Olof Larsson på torpet.

I dödboken 1740 finner jag att "*Gabriel i Spjutsund, 45 år*" hade dött den 5 december.

Resten av 170-talet tycks torpet var bebott av Jan Helin med hustru. Om jag tyder krumelurerna rätt. I början 50-talet bodde Jan Hendriksson med hustru där.

Från mitten av 1750-talet finns husförhörslängderna (hfl) bevarade. Det första namnet är Zackris Zackrisson, 41 år, med hustru Carin, 60 år. De namnen stämmer också med mtl från åren 1757 och 1763. Vid ungefär samma tid bodde även pigan Kajsa, 17 år, drängen Anders Nilsson, född 1738, och Eric Olofsson, född 1752 på torpet. Om dessa personer bodde där samtidigt framgår inte.

Zackris avled på Spjutsund 10 februari 1765 av "*håll och styng*". Han blev 54 år.

Efter Zackrisson kom Christer Lidberg. Han hade hustru, som inte går att tyda namnet på, och barnen Christer, Ulrica och ett barn till som inte heller går att tyda namnet på. Någon ålder, eller årtal, finns inte med på någon av familjemed-lemmarna. Men i dödboken finner jag att "*Inspector Lidberg på Spjutsund, 67 år*" avled 11 februari 1770.

Från 1770 är det nytt uppslag i hfl. Då finns torparen Pär Pärsson på Spjutsund. Han står också med i mtl för det året. Pär var född 1720. Hans hustru var Anna Larsdotter, född 1725. De hade fyra barn med sig. Olof f. 25 mars 1757, Anders f. 9 juli 1758, Greta f. 23 juni 1761, och Petter f. 5 september 1767. Alla de var födda på Nor. Det var också därifrån familjen kom, förmodligen i slutet av 1760-talet. De blev antagligen inte kvar där så många år. Nästa familj fick sitt första barn där 1772.

De efterträddes av Pär Jansson-Åkerblom, född 1749, med hustru Stina Andersdotter, född 1744. De fick barnen Brita Stina 14 juni 1772, Margareta 29 maj 1776, Maria 28 september 1778, död 22 maj 1779, och Pär 15 maj 1780. Alla föddes på Spjutsund. Dessutom hade de hustruns mor, änkan Carin född 1705, boende hos sig. Änkan flyttade till Husby när övriga familjen flyttade till Stockholm, förmodligen 1781-82.

I mtl 1784 finns ingen innevånare på Spjutsund. I stället står det noterat "*brukas till Årsta*". Kanske byggdes det ny stuga då?

Nästa torpare blev Lars Andersson. Han var född 1757, gift med Maria Ersdotter, född 1760. De kom från Dalarö, fick första barnet 6 juni 1784 på Spjutsund. Han döptes till Lars Peter, och tilltalades Peter. Familjen flyttade till Utö 1786.

Det var omsättning av folk på torpet vid den tiden. Nästa torpare hade redan anlant. Hans Ersson, född på Värmdö 1750, kom ensam 1785. Året efter anlände hustrun Brita Staberg. Enligt hfl var hon född 1751 i "*Habo i Uppland*". Det finns inget Habo i Uppland, så antingen var hon inte född i Habo, eller inte i Uppland. De kom närmast från Dalarö. Den 16 mars 1786 fick de sonen Anders på Spjutsund. Ett år senare flyttade de till Stockholm.

Därefter kom Anders Östberg och Anna Stina Carlsdotter. Han var född 1758 i Östergötland, hon på Utö 1769. De flyttade till Jakobs församling i Stockholm några år senare.

År 1790 anlände, från Havtornsudd, Jan Andersson och Stina Ersdotter. De hade bott nästan 15 år på Havtornsudd, och fått sina båda barn där, Anders 1775 och Anna Lena 1778.

Jan Andersson dog på Spjutsund 23 april 1798 "*av halsfluss*". Året efter flyttade hustrun och dottern till Bihagen, Sonen som då fylt 24 år flyttade till Tyresö.

Eric Jansson blev näste torpare. Han var född 1757 på Nämdö. Hans hustru, Maria Jansdotter, var född på Värmdö 1764. De hade bott på Nämdö och fått tre barn där, Jan August 1787, Carl Fredrik 1792 och Eric 1795. Innan de kom till Spjutsund hade de bott på Tyresö och fått sonen Christian 1798. Därifrån kom de 1799. 1801 flyttade hela familjen till Runmarö.

Ny torpare blev Jan Jansson, född 1760 i Nagu i Finland. Gift med Stina Larsdotter, född 21 september 1767 på Frönäs. De hade bott på Frönäs, och fått första barnet, Maria, där 20 april 1792. Sonen Nils fick de på Askvik 12 maj 1794. Boendet på Spjutsund inleddes med att sonen Jan kom till världen 2 juli 1801. Det blev inga fler barn sedan.

Jan Jansson avled av "*häftig feber*" 24 juni 1809. Deras son Nils tog över som torpare. Hustrun/änkan och de två andra barnen stannade också kvar några år. Allihop flyttade till Frönäs-udd 1814.

Ungefär samtidigt kom torpet att bebos av änkan Catharina Ersdotter, som var född på Stegsholm 8 juni 1779. Hon hade varit gift med Olof Olsson på Askvik. Catharina hade fem barn med sig. De fyra första var födda på Askvik. Sedan hade de flyttat till Blista, och fått sista barnet innan Olof Olsson avled 24 augusti 1813.

Till Spjutsund kom också Catharinas syster Anna Greta Ersdotter. Hon hade blivit änka 27 april 1809 efter Lars Nilsson på Stegsholm. Lars hade "*drunknat under isen tillsammans med änkan Carin Pärnsdotter i Kalfholmen*". Anna Greta hade sedan bott på Frönäs tills hon kom till Spjutsund. Hennes tre barn hade bott kvar på Stegsholm, men kom med modern till Spjutsund 1814.

Från 1814 till och med 1821 fanns ingen vuxen mansperson som titulerades torpare på Spjutsund. De två änkorna, systrarna Catharina och Anna Greta Ersdotter blev kvar med sina, till en början, sammanlagt åtta barn. De äldre flyttade efterhand därifrån. Anna Greta flyttade till Kärrmaräng 1819 med sina återstående två barn. Catharina gifte sig 16 november 1821 med

drängen Lars Persson i Hasslinge. De flyttade till Kalvholmen med hennes barn. Catharina avled där i barnsäng 28 december 1822.

På torpet Spjutsund flyttade nya människor in.

Jan Carlsson blev torpare, född på Ornö 24 aug. 1786, gift med Ulrica Starberg, född 18 februari 1791 i Taxinge församling i Södermanland. De kom närmast från Käfveråker, men hade bott på Ornö. Där var deras tre barn födda, Catharina 27 juli 1816, Carolina Ulrica 7 november 1817, och Carl August 6 november 1820. På Käfveråker hade det inte blivit några barn, men på Spjutsund fick de Christina Lovisa 26 november 1822.

Jan Carlsson avled på torpet 29 augusti 1823.

Änkan Ulrica's mor, änkan Catharina Starberg född 24 september 1756, och bror, drängen Anders Starberg, kom till Spjutsund 1823. Han var änkling och kom från Västerhaninge med sin son Carl Gustaf. Anders avled, nästan 43 år gammal, den 23 november 1825.

Ulrica Starberg blev kvar på Spjutsund med sina barn och brorsonen Carl Gustaf.

1826 kom Jan Peter Nilsson, född 26 mars 1783 på Ornö. Han hade blivit änkling där 1823. Med sig hade han dottern Sofia Carolina, född 24 augusti 1812, och sonen Carl Peter, född 15 juli 1817.

Jan Peter blev torpare. Han gifte sig 24 februari 1831 med änkan Ulrica Starberg. Tillsammans fick de sonen Johan Erik 17 februari 1832. Ulrica avled 23 april samma år. Hennes egna barn flyttade till olika ställen på Gålö. Jan Peter och hans egna två, samt deras gemensamma barn stannade kvar på torpet.

1838 kom änkan, ofärdiga, Maja Lisa Svens-dotter med sin dotter Anna Greta från Ornö. Under anmärkningar står det skrivet "*får ej intagas i församlingen*". Vad hade hon gjort för illa? Vem var hon?

Jan Peter Nilssons son, Carl Peter, gifte sig 15 november 1839 med pigan Anna Cajsa Kellin från Ytterträda. Anna Cajsa var född i Ösmo 1812. Innan hon kom till Ytterträda hade hon bl.a. varit piga på Vitså kvarn i Västerhaninge socken. Carl Peter övertog torpartiteln efter sin far på Spjutsund. Anna Cajsa födde deras första barn, Jan Gustaf, 22 augusti 1840.

Jan Peter bodde kvar som inhysing med sin sistfödde son. "Ofärdig, fattighjon" står det i anmärkningen.

Carl Peter och Anna Cajsa fick tillökning 24 juni 1843 med Anna Maria. Familjen flyttade till Sanda 1848.

Inhysingen Jan Peters lilla son flyttade till Huset 1849. Jan Peter själv flyttade till socknens fattighus 1855. Han dog där 8 februari 1857.

Det hade funnits många änkor och änklingar genom åren på Spjutsund. Fler blev det.

Änklingen Jan Jansson, född på Oxnö 1793, kom från Stegsholm 1840

Sjuklige änklungen Erik Ersson, född 1793 i Snörom. Han drunknade 7 februari 1852 "av våda i Liåkersviken nära Bergholmen".

Ny torpare från 1848 blev Matts Peter Jansson. Han var född på Oxnö 14 september 1803. Innan han kom till Spjutsund hade han varit fiskare och bott på Årsta med hustrun Maria Christina Larsdotter. Hon var född på Sunnansund 30 november 1812, dotter till Lars Larsson. De hade gift sig 1 november 1845. Hon hade sedan tidigare oäkta dotter Christina, född på Sunnansund 9 dec 1842.

Matts Peter var den förste man på torpet som angavs vara "fiskare". På Spjutsund stod han visserligen som "torpare", men jag kan föreställa mig att både han och hans företrädare hade bedrivit fiske på torpet.

Matts Peter Jansson avled 27 april 1852. Hans hustru Maria Christina och hennes dotter blev kvar några år. De flyttade till Kärrmaräng 1855.

Den nye torparen hette Jan Erik Pehrsson. Han var född 17 november 1820 i Västerhaninge för-samling. Jan Erik hade gift sig 20 november 1847 med Christina Lovisa Jansdotter, som var född på Spjutsund i november 1822.

De kom närmast från Nor i oktober 1855, där Jan Erik bott med sina föräldrar sedan 1842. Fadern hade drunknat i januari 1851. Modern, änkan Anna Catharina Ersdotter, följde med till Spjutsund. Hon avled 31 maj 1856.

De hade inga egna barn, men hade fosterbarnet Johan Peter Gustafsson, född 13 juli 1846 på Charlotteberg. För honom fick de underhåll från fattigvården. Förutom familjen fanns något år även ofärdiga pigan Josefina

Charlotta Svens-dotter, född i Brännkyrka 1823. Hon hade två oäkta döttrar. Den ena född 1852 på Askvik, den andra 1855 på Kärrmaräng. Pigan Svensdotter avled 1 februari 1857. Den äldre av hennes döttrar flyttades till något annat ställe. Den yngre blev kvar, och för henne fick de också fattigvårdsbidrag.

Jan Erik och Christina Lovisa flyttade till Skälåker i maj 1862. Skälåker var då en helt ny gård i Inrättningsens regi. Några fosterbarn från inrättningen hade de inte haft på Spjutsund, men de två sedan tidigare tog de med sig till nya hemmet.

Torpet Spjutsund fick inte bara nya innevånare. Förmodligen byggdes också nya byggnader på ön Långgarn.

Visst har det bedrivits fiske på torpet
Foto ur Kurt Eriksson samling

Nytt torp – ny arrendator

Efter att Inrättningen tog över Gålö 1860, renoverades, eller byggdes nya, bostadshus på flera torp och gårdar. På Spjutsund byggdes nytt hus, som placerades på ön Långgarn. Dessutom avskaffades "torparen" som begrepp. Alla blev arrendatorer.

Den nye arrendatorn på Spjutsund blev Karl August Söderberg med familj. De kom från Ornö och flyttade in 15 maj 1862. Karl August var född 28 april 1827, gift med Maria Kristina Karlsdotter, född 9 september 1830. De hade dottern Emma Maria Sofia, född 6 juni 1858. Alla tre var födda på Ornö. Med i flyttlasset kom också pigan Josefina Lindberg, född 1846 på Utö, och drängen Johan Gustaf Lundgren. Han var dock född på Ornö 1845. Drängen blev bara kvar till oktober samma år. Under anmärkningar står det "*antagit namnet Jansson vid utflytten*".

Karl August och Maria Kristina fick genast ta emot fosterbarn från Inrättningen. De två första var Olof Alfred Lundqvist, född 1852 i Stockholm, och Adolf Fredrik Tunberg, född 1850 i Stockholm. Några år senare kom Johanna Fredrika Bartholm, född 1854 i Stockholm.

Därefter fanns det de närmsta 30 åren alltid tre fosterbarn från Inrättningen. Många av dem blev också kvar på torpet som tjänstgossar – flickor sedan de vuxit ur fosterbarnsåren. Dessutom kom det "urvuxna" fosterbarn från andra gårdar. Familjen var av allt att döma en populär familj.

Bland övriga inneboende var pigan Fredrika Josefina Lidman, född på Ingarö 1848. Hon gifte sig senare med Anders Gustaf Karlsson och fick flera barn. När deras äldste son, Karl Gustaf, tog arrende på Spjutsund 1899 följde de med.

Arrendatorn Karl August Söderberg avled 11 mars 1870. Nyblivna änkan, och deras dotter, blev kvar med fosterbarn, drängar, pigor och före detta fosterbarn.

Drängen Anders Olof Jansson, född 25 september 1853 i Västerhaninge, flyttade in 1876. Han tycks ha fattat tycke för husets dotter Emma Maria Sofia. De gifte sig 9 april 1877. Hon födde sonen Anders Gustaf 28 juli samma år. På hösten flyttade de till Västerhaninge

Året innan hade änklungen Per Gustaf Karlsson, född 14 november 1841 på Ornö, kommit till Spjutsund. Han kom från Ornö, och flyttade tillbaks efter ett år. Men något måste ha lockat på torpet. Han kom igen 1878. Den 24 mars gifte sig änkan Maria Kristina med Per Gustaf. Båda uppvisade bouppteckning- och arvsskifteshand-lingar, så att allt skulle gå rätt till.

Per Gustaf blev då arrendator. Ordningen var återställd. Livet gick vidare.

I november 1890 kom mågen Anders Olof Jansson med tre barn från Havtorsudd. Han hade varit gift med Maria Kristinas dotter. Hon, Emma Maria Sofia, hade dött på Havtorsudd 24 april 1888. De hade haft en son till som också dött på Havtorsudd. Anders Olof gifte sig sedan i Västerhaninge med Emma Lovisa Karlsson och flyttade dit. De två yngsta av sina barn lämnade han kvar hos deras mormor. Den ena av de två flyttade 1898 efter till fadern som då bodde med sin nya familj på Perstorp vid Stymninge. Den andre, yngste, följde med sin mormor och Per Gustaf när de flyttade till Tomta 1899. Maria Kristina hade då bott på Spjutsund i 37 år, och var själv nära 70.

De ersattes av Karl Gustaf Karlsson och Lavina Anna Lovisa Granat. De hade tre barn med sig när de kom från Havtorsudd. (se hist. Om Havtorsudd) Dessutom följde hans föräldrar Anders Gustaf Karlsson och Fredrika Josefina Lidman med. Josefina Fredrika hade bott på torpet som piga i slutet av 1860-talet.

Karl Gustaf och Lavina fick tillökning med Anna Lavina 30 maj 1901, och Ester Lovisa 20 mars 1903, innan de flyttade till Ösbybro 1906. Men de kom tillbaks 1923.

Från några år in på 1900-talet har det inte funnits några fosterbarn på Spjutsund.

Ny arrendator 1906 blev Ernst Gustaf Öman. Han var född på Ornö 15 april 1867, gift med Elin Sofia Sundberg. Hon var född på Nämdö 3 nov 1874. Det var där de gift sig och fått sex barn åren 1893 – 1905. På Spjutsund fick de sonen Karl Erik 27 november 1907. 1908 flyttade de till Liåker. Några år senare till Kärrmaräng, där de fick ytterligare två barn. (se hist. Om Kärrmaräng)

I april 1909 fick torpet åter en ny arrendator. Denna gång var det Karl Ludvig Söderqvist och Anna Sofia Johansson. Båda var födda på Muskö. Han den 18 augusti 1870, hon den 11 juni 1881. Men de kom inte från Muskö. Det verkar som familjen fört ett nomadliv. Första barnet, Märta Ludvika, föddes på Muskö, Karl Gustaf Arvid i Ösmo 1903, Johan Emil i Huddinge 1905, och Gerda Sofia i Brännkyrka 1908. På Spjutsund föddes Harry 22 augusti 1910, Bernt Ludvig 8 juni 1914, och Sonja Wilhelmina 4 nov. 1916.

Förutom familjen bodde där även Karl Birger Horn. Han hade kommit till Gålö som fosterbarn, blivit kvar och varit dräng på några ställen. Han gifte sig 1916 med Elvira Margareta Bodéus, dotter på Askvik. De bodde först på Tomta, tog sedan arrende på Kärrmaräng.

Arrendatorn Karl Ludvig Söderqvist avled 11 juli 1922 på Stockholms Läns Centrallasarett.

De äldsta barnen flyttade hemifrån. Änkan Anna Sofia gifte om sig med Victor Hugo Ehrenskog på Utö. Med honom fick hon sonen Reinhold Hugo Alexis 18 april 1924 på Utö.

Tillbaks till Spjutsund kom, i april 1923, Karl Gustaf Karlsson och Lavina Anna Lovisa Granat. De hade ju varit där förut, men flyttat till Ösbybro 1906. På Ösbybro hade de fått tillökning med Karl Johan 1907, Sven Erik 1908 och

Nils Gunnar 1912. Dessutom hade de fått "*faderns oäkta son Erik Johan*" den 8 oktober 1910. Detta var antagligen en syndig historia, för modern till barnet var deras äldsta, och då ogifta, dotter Elvira Charlotta, som var född på Havtorsudd 1892.

Från Ösbybro hade de flyttat till Ljusterö. Det var därifrån de de kom 1923. De hade då de fyra yngsta barnen med sig. Även de lämnade hemmet. År 1930 var det bara Karl Gustaf och Lavina, samt drängen Axel Hjalmar Karlsson från Stockholm kvar på torpet.

Karl Gustaf och Lavina avlöstes i slutet av 1930-talet. De bodde sina sista år på Lindersvik.

Enligt församlingens flyttlängder kom Ernst Knut Julius Eriksson med hustrun Aina Kristina, född Nilsson, till Spjutsund från Ösmo den 21 juni 1940. De hade då dottern Anna Maria. På Spjutsund fick de sonen Kurt, som när detta skrivs, 2010, fortfarande är verksam på torpet Spjutsund. Samtidigt med familjen hade också anlät Karl Ragnar Gerhard Gustafsson, född 1916. Jag kan inte se om det fanns något släktband med familjen, men han blev kvar i många år.